

प्रधान मंत्री पोषण शक्ती निर्माण योजनेंतर्गत
विद्यार्थ्यांमध्ये तृणधान्य (मिलेट) जागरुकता
निर्माण करण्याबाबत.....

महाराष्ट्र शासन
शालेय शिक्षण व क्रीडा विभाग
शासन परिपत्रक क्रमांक: शापोआ-२०२२/प्र.क्र.१५८/एस.डी.३
मादाम कामा मार्ग, हुतात्मा राजगुरु चौक,
मंत्रालय, मुंबई - ४०० ०३२
दिनांक: ११ जुलै, २०२३

वाचा:-

- १) कृषि, पशुसंवर्धन, दुग्धव्यवसाय विकास व मत्स्यव्यवसाय विभाग, शासन निर्णय राअसुअ-२०२२/प्र.क्र.५२/४ अ, दि.१७ नोव्हेंबर, २०२२.
- २) शालेय शिक्षण व क्रीडा विभाग, पत्र क्र.शापोआ-२०२२/प्र.क्र.१५८/एस.डी.-३(शिकाना), दि.२९ डिसेंबर, २०२२.

प्रस्तावना:-

भारत हा जगातील पौष्टिक तृणधान्य पिकवणारा प्रमुख देश आहे. केंद्र शासनाने ज्वारी, बाजरी, नाचणी, वरई, राळा, कोदो, कुटकी, सावा, राजगिरा आदी पिकांचे वर्गीकरण हे पौष्टिक तृणधान्य म्हणून केले आहे. सध्या आपल्या राज्यात व देशात पौष्टिक तृणधान्यांचे क्षेत्र कमी होत असल्याचे चित्र पाहायला मिळते. पौष्टिक तृणधान्यांचे महत्त्व विचारात घेता संयुक्त राष्ट्र संघाने २०२३ हे वर्ष “आंतरराष्ट्रीय पौष्टिक तृणधान्य वर्ष” म्हणून घोषित केले आहे. नागरिकांमध्ये पौष्टिक तृणधान्यांबद्दल जागरुकता वाढवणे आणि तृणधान्य उत्पादन अधिकाधिक वाढवणे व यासाठी प्रोत्साहन देणे हा हेतू यामागे आहे. त्यामुळेच राज्यात कृषि विभागासह इतर विभागामार्फत विविध उपक्रम राबविण्यात येत आहेत. सदर उपक्रमांच्या माध्यमातून तृणधान्याचे महत्त्व नागरिकांपर्यंत पोहोचवणे, दैनंदिन आहारात पौष्टिक तृणधान्याचा वापर होण्यासाठी राज्य शासनानामार्फत महाराष्ट्र मिलेट मिशनच्या माध्यमातून प्रयत्न सुरु झाले आहेत.

बदलत्या जीवनशैलीत जंकफूड खाण्याच्या सवयीमुळे आपल्या आहारातून पौष्टिक तृणधान्यांचा वापर कमी होत चालला आहे. वास्तविकतः पौष्टिक तृणधान्यांचा उपयोग आपल्या रोजच्या ऊर्जेच्या गरजा भागवण्यासाठी होणे आवश्यक आहे. आपला आहार हा कर्बोदके, प्रथिने, जीवनसत्वांनी समृद्ध असणे आवश्यक आहे सदर गरज तृणधान्यामधून भागविणे शक्य आहे.

विद्यार्थ्यांना शालेय जीवनातच तृणधान्य व त्याची पौष्टिकता याचे महत्त्व कळाल्यास त्याचा फायदा त्यांना भविष्यात होणार आहे. तसेच, विद्यार्थ्यांची बाल वयातील जागरुकता समाजमन बदलण्यास फायदेशीर ठरणार आहे. यामुळे आंतरराष्ट्रीय पौष्टिक तृणधान्य वर्ष २०२३ निमित्त शाळांमध्ये विविध उपक्रम राबवून विद्यार्थ्यांना तृणधान्याविषयी माहिती देणे आवश्यक आहे. त्यान्वये विद्यार्थ्यांमध्ये पौष्टिक तृणधान्यांविषयी जागरुकता वाढेल आणि या माध्यमातून त्यांचे आरोग्य सुधारण्यास ते साहाय्यभूत ठरेल. तदनुषंगाने शाळास्तरावर तृणधान्य विषयक विविध उपक्रम राबविण्याबाबत आवश्यक त्या सूचना सदर परिपत्रकाद्वारे निर्गमित करण्यात येत आहेत.

शासन परिपत्रक :-

- १) आंतरराष्ट्रीय पौष्टिक तृणधान्य वर्षानिमित्त शालेय विद्यार्थ्यांमध्ये तृणधान्याबाबत जागरुकता निर्माण व्हावी व त्यांच्या दैनंदिन आहारात तृणधान्यांचा समावेशाचे फायदे कळविण्याच्या दृष्टीने राज्यातील शाळांमध्ये खालील नमूद कालावधीत विविध उपक्रम राबविण्यात यावेत.

अ.क्र.	कालावधी	उपक्रम
१.	०१ ऑगस्ट ते १४ ऑगस्ट	तृणधान्य पिके व त्याच्या पौष्टिक घटकाविषयी माहिती:- १) कृषि विभागातील कृषि सहाय्यक यांच्यामार्फत प्रत्येक शाळेमधील विद्यार्थ्यांना विविध तृणधान्य पिके व त्याच्या पौष्टिकतेविषयी माहिती देणे. याबाबत गट शिक्षणाधिकारी/अधिक्षक (शापोआ) यांनी कृषि विभागाशी संपर्क साधून त्यानुसार शाळेमध्ये व्याख्यान आयोजित करणे. २) सदर व्याख्यानाद्वारे विद्यार्थ्यांच्या दैनंदिन आहारात तृणधान्यांच्या समावेशाचे फायदे विद्यार्थ्यांना पटवून देणे.
२.	१५ ऑगस्ट	स्वातंत्र्यदिनानिमित्त आयोजित करण्यात येणाऱ्या प्रभात फेरीमध्ये तृणधान्याविषयी जनजागृती करणे.

३.	०१ सप्टेंबर ते १५ सप्टेंबर (पोषण पंधरावडा)	तृणधान्य आधारित पाककृती स्पर्धा :- १) शाळास्तर :- पालक, नागरिक व योजनेंतर्गत कार्यरत स्वयंपाकी तथा मदतनीस यांच्यासाठी तृणधान्य आधारित पाककृती स्पर्धांचे आयोजन करून एका उत्कृष्ट पाककृतीची तालुकास्तरावरील स्पर्धेसाठी निवड करणे. २) तालुकास्तर :- शाळास्तरावर निवड केलेल्या पाककृतीच्या स्पर्धेचे तालुका ठिकाणी आयोजन करणे. सर्वोत्कृष्ट तीन पाककृतीसाठी खालीलप्रमाणे बक्षीस देणे. प्रथम क्रमांक - रु.५०००/- व्दितीय क्रमांक - रु.३५००/- तृतीय क्रमांक - रु.२५००/-
४.	०१ ऑक्टोबर ते १५ ऑक्टोबर	निबंध व वक्तृत्व स्पर्धा :- तृणधान्य व त्यांचे दैनंदिन आहारातील महत्त्व याविषयाच्या अनुषंगाने विद्यार्थ्यांसाठी निबंध व वक्तृत्व स्पर्धेचे आयोजन शाळास्तरावर करणे. उत्कृष्ट सादरीकरण करणाऱ्या पहिल्या तीन विद्यार्थ्यांना प्रमाणपत्र देऊन गौरविणे.

- २) सदर उपक्रमाचे शाळा व तालुकास्तरावर विहित कालावधीत आयोजन होईल याची दक्षता संबंधित जिल्ह्यातील शिक्षणाधिकारी (प्राथ.) व शिक्षणाधिकारी (माध्य.) यांनी घ्यावी. शिक्षण संचालक (प्राथ.) यांनी याबाबत आवश्यकतेनुसार सविस्तर सूचना त्याच्या स्तरावरून निर्गमित कराव्यात.
- ३) पाककृती स्पर्धेच्या विजेत्यांना बक्षिसांची रक्कम देण्यासाठी आवश्यक तो निधी प्रधानमंत्री पोषण शक्ती निर्माण योजनेंतर्गत सन २०२३-२४ या आर्थिक वर्षासाठी मंजूर असलेल्या सनियंत्रण, व्यवस्थापन व मूल्यमापन (MME) या घटकांतर्गत निधीमधून करण्यात यावा.

प्रस्तुत शासन परिपत्रक महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आले असून त्याचा संकेतांक २०२३०७१११६१७५२१९२१ असा आहे. सदर परिपत्रक डिजीटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करुन काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने.

(इ. मु. काझी)
सह सचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रत,

- १) मा. राज्यपालांचे प्रधान सचिव, राजभवन, मुंबई
- २) मा. मुख्यमंत्री यांचे अपर मुख्य सचिव, मंत्रालय, मुंबई
- ३) मा. मंत्री, शालेय शिक्षण विभाग, यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई
- ४) सर्व मा. मंत्री/ मा. राज्यमंत्री यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई
- ५) मा. विरोधी पक्षनेता, विधानसभा/विधानपरिषद, विधानमंडळ, मुंबई
- ६) सर्व मा. संसद सदस्य/ विधानसभा सदस्य/विधानपरिषद सदस्य
- ७) मुख्य सचिव, महाराष्ट्र राज्य, मंत्रालय, मुंबई
- ८) प्रधान सचिव, शालेय शिक्षण व क्रीडा विभाग, मंत्रालय, मुंबई
- ९) प्रधान सचिव(कृषि), कृषि व पदुम विभाग, मंत्रालय, मुंबई
- १०) राज्य प्रकल्प संचालक, महाराष्ट्र राज्य प्राथमिक शिक्षण परिषद, मुंबई
- ११) आयुक्त (शिक्षण), महाराष्ट्र राज्य, पुणे
- १२) मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद (सर्व)
- १३) शिक्षण संचालक (माध्यमिक व उच्च माध्यमिक), महाराष्ट्र राज्य, पुणे
- १४) शिक्षण संचालक (योजना), महाराष्ट्र राज्य, पुणे
- १५) शिक्षण संचालक (प्राथमिक), महाराष्ट्र राज्य, पुणे
- १६) महालेखापाल (लेखा व अनुज्ञेयता), महाराष्ट्र १/२, मुंबई/नागपूर
- १७) शिक्षणाधिकारी (बृहन्मुंबई), बृहन्मुंबई महानगरपालिका, मुंबई
- १८) शिक्षणाधिकारी (प्राथ.), जिल्हा परिषद (सर्व)
- १९) निवड नस्ती - एस.डी. ३.